

**SOUTH EAST
EUROPE**
Transnational Cooperation Programme

Transnacionalna strategija održivog teritorijalnog razvoja Podunavlja s posebnim osvrtom na turizam **DATOURWAY**

Sažetak

TURIZAM Hrvatska

Ovaj projekt financira Europska unija
This project is funded by the European Union

Ova publikacija nastala je uz finansijsku podršku Europske unije. Za sadržaj je odgovorna Regionalna razvojna agencija Slavonije i Baranje d.o.o. , Osijek, Republika Hrvatska te isti ne odražava nužno stavove Europske unije.

Uvod

Turizam u Podunavlju postaje sve popularniji u svim zemljama na obalama Dunava. Jedan od čimbenika koji doprinosi takvom porastu važnosti turizma u Podunavlju jest opća raznolikost turističke ponude koja također uključuje riječna krstarenja kao iznimno važan tip turističke aktivnosti za ovu regiju.

Još jedan, možda i važniji element jest opće labavljenje graničnih formalnosti i viša razina sigurnosti na tom području. To je posljedica pridruživanja Rumunjske i Bugarske Europskoj uniji u 2007., ali i labavljenja graničnog režima između Srbije i Europske unije odnosno nedavno ukidanje viza za građane Srbije koji ulaze u Europsku uniju.

Takav razvoj znatno podržava sve vrste turizma i sve zemlje jer omogućava bitno proširenje turističkih aktivnosti za turiste koji dolaze iz bilo koje od navedenih zemalja, kao i lakšu navigaciju na krstarenjima kroz različite zemlje. Stvaran jak rast turizma u hrvatskom Podunavlju definitivno je posljedica gore navedenih procesa te se očekuje da će otvoriti vrlo dobre prilike za budućnost. Ovdje pripada predloženo ukidanje granične kontrole između Hrvatske i Mađarske nekoliko godina nakon što Hrvatska pristupi Europskoj uniji, a u daljoj budućnosti i sa Srbijom s obzirom na njenu politiku pristupanja Europskoj uniji. Utemeljenjem predloženog rezervata biosfere Mura-Drava-Dunav također se može pridonijeti razvoju turizma i povećati prekogranična suradnja zemalja koje leže na Dunavu.

1. Resursi za razvoj turizma

1.1. Prirodni resursi

Na cijelom području hrvatskog Podunavlja ima ukupno 35 područja pod raznim oblicima zaštite prirode, a najvažniji i najveći je Park prirode Kopački rit smješten na području omeđenom rijekama Dravom i Dunavom. Zbog strogih pravila koja u hrvatskim nacionalnim parkovima ne dozvoljavaju komercijalno šumarstvo i lov, Kopački rit nema status nacionalnog parka, iako je razina zaštite viša nego u nacionalnim parkovima u Mađarskoj, Italiji i mnogim drugim europskim zemljama.

Kopački rit pokriva površinu od 17.000 hektara, a od 1993. zaštićen je i kao ramsarsko područje, jedino u regiji. To je jedno od najvećih močvarnih područja u Europi, poznato po brojnim biljnim i životinjskim vrstama. Najvažnije su ptice, s ukupno 293 različite vrste, no tamo ima i 54 vrste sisavaca, 44 vrste riba itd. Vrste ptica uključuju razne vrste roda, čaplji, žličarki, orlova, a sisavci uključuju divlje svinje, europske jelene i kune bjelice. Najveća koncentracija raznih životinjskih vrsta posebni je zoološki rezervat unutar parka prirode. U tablici u nastavku nalazi se popis velikih područja zaštićene prirode u Podunavlju.

Uz Kopački rit (koji je ujedno park prirode i zoološki rezervat) ima još jedanaest većih zaštićenih područja i 22 manja zaštićena područja, uglavnom parkova. S turističkog gledišta najzanimljivija su četiri značajna krajobraza: Erdut, područje rijeke Spačve, područje rijeke Vuke i Virovi.

Najatraktivniji je Erdut s naslagama lesa 70 metara iznad Dunava, okružen prekrasnim vinogradima, dok preostala tri uključuju pretežno močvarna područja poznata po velikim hrastovim stablima tipičnima za ovaj dio Hrvatske. Dva rezervata šumske vegetacije Lože i Radišovo također su poznati po velikim hrastovim stablima, a Vukovarska ada po raznim vrstama topola.

Tablica 1. Velika područja zaštićene prirode u hrvatskom Podunavlju

Naziv zaštićenog područja	Vrsta zaštite	Grad/ općina	Godina proglašenja	Površina (hektari)
Kopački rit	Park prirode	Bilje	1976	17.000
Kopački rit	Zoološki rezervat	Bilje	1967	6.700
Erdut	Značajni krajobraz	Erdut	1974	160
Područje rijeke Spačve	Značajni krajobraz	Nijemci	1999	278
Područje rijeke Vuke	Značajni krajobraz	Tordinci	1999	695
Virovi	Značajni krajobraz	Otok	1999	185
Podpanj	Ornitološki rezervat	Donji Miholjac	1997	85
Lože	Rezervat šumske vegetacije	Otok	1975	109
Radišovo	Rezervat šumske vegetacije	Vrbanja	1975	4
Vukovarska ada	Rezervat šumske vegetacije	Vukovar	1989	115
Kunjevci	Park šuma	Vinkovci	1999	26
Zvirinac	Park šuma	Vinkovci	1999	39
Kanovci	Park šuma	Vinkovci	2003	18

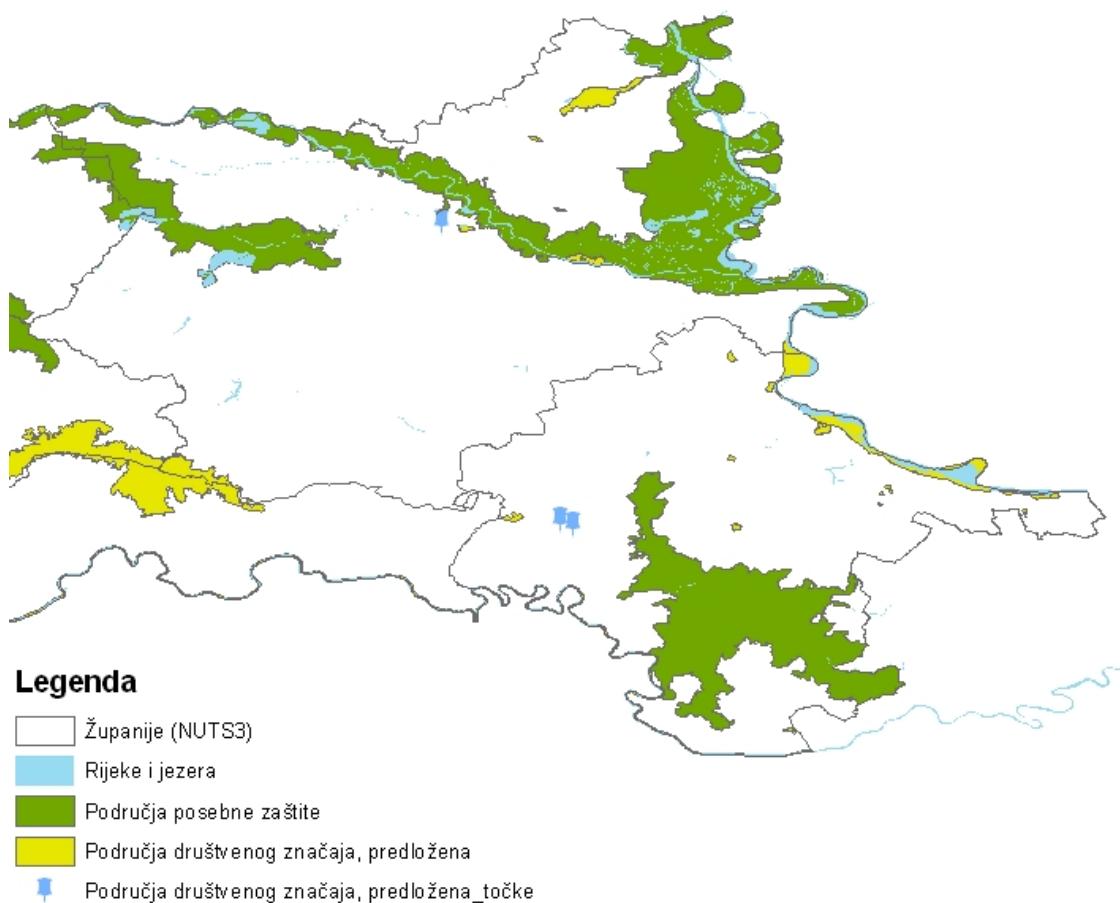
Izvori: Javne ustanove za upravljanje zaštićenim područjima u Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji

Postoje i neka manja zaštićena područja, poznata kao spomenici prirode, koja pokrivaju relativno male površine. U hrvatskom Podunavlju ona uključuju jedan spomenik prirode travnjačke površine (groblje u Bilju), tri spomenika prirode - skupine drveća (8 hrastova i jedan jasen u Mikanovcima, skupinu hrastova u Radiševu i skupinu brijestova u Drenovcima) te dva spomenika prirode - pojedina stabla (hrastovi u Ivankovu i Županji). Pod posebnom su zaštitom spomenici parkovne arhitekture, dvanaest parkova u Osječko-baranjskoj županiji (pokraj dvoraca u Bilju, Čepinu, Donjem Miholjcu, Kneževu, Našicama, Valpovu i Tenji, pokraj crkve u Dalju, Strossmayerov park i Mali park u Đakovu, park kralja Petra Krešimira IV. i park kralja Tomislava u Osijeku) te četiri u Vukovarsko-srijemskoj županiji (pokraj dvorca u Nuštru, uz tvrđavu u Iluku, park Lenije i park na trgu Josipa Šokčevića u Vinkovcima).

1.2. Natura 2000

Većina zaštićenih područja također je uključena u mrežu Natura 2000 u hrvatskom Podunavlju. U Osječko-baranjskoj županiji ima 8 područja i 10 točaka važnih za razne vrste, osim ptičjih, a u Vukovarsko-srijemsкоj županiji 17 područja i 2 točke. Najveća područja uključuju Park prirode Kopački rit, preostala područja uz rijeke Dunav i Dravu te golemo područje Spačve s močvarama i hrastovim šumama na jugu Vukovarsko-srijemske županije. Tu su i četiri velika područja važna za ptičje vrste, uključujući teritorij blizu rijeka Dunava i Drave, kao i područje uz veliki ribnjak Grudnjak na zapadu Osječko-baranjske županije te opet močvara u Spačvi.

Slika 1. Područja uključena u mrežu Natura 2000 u hrvatskom Podunavlju

1.3. Zaštita baštine

Kulturna baština hrvatskog Podunavlja također je vrlo bogata, iako tu nema lokacija svjetske baštine pod zaštitom UNESCO-a kao na obalnom dijelu Hrvatske gdje je zaštićeno ukupno šest mjesta. Ipak, postoji jedan element nematerijalne baštine od ukupno devet u Hrvatskoj koje štiti UNESCO – to je proljetni ophod Ljelja/Kraljica iz sela Gorjani pokraj Đakova.

Također postoje dvije lokacije u hrvatskom Podunavlju koje se nalaze na provizornom popisu UNESCO-a: hrvatski dio granica Rimskog carstva - dunavski limes uz Dunav od Batine do Iloka te povijesnu urbanističku cjelinu Tvrđe iz 18. stoljeća u Osijeku kao vjerojatno najatraktivniji kulturni spomenik na području.

Razne lokacije kulturne baštine uključuju arheološke ostatke iz rimskog i predrimskog razdoblja, zanimljive crkve, tvrđave, dvorce, etnološku baštinu, stare vinske podrumе i spomenike iz novije povijesti. Najpoznatiji je arheološki spomenik lokalitet Vučedol iz prehistorijskog „bakrenog“ doba kao jedno od najvažnijih europskih nalazišta iz tog razdoblja. Nažalost, nalazište nije u stanju u kojem se može pokazivati turistima te je bilo jako oštećeno tijekom rata 1991. Drugi spomenici iz rimskog i predrimskog razdoblja u cijelom području pokraj rijeke Dunav i pokraj Osijeka također nisu u stanju prikladnom za pokazivanje turistima. Glavne turističke atrakcije u Podunavlju prikazane su na slici u nastavku.

1.4. Najvažnije turističke atrakcije hrvatskog Podunavlja

Slika 2. Glavne turističke atrakcije u hrvatskom Podunavlju

Najzanimljivija crkva na cijelom području je *Đakovačka katedrala* iz 19. stoljeća sagrađena u romaničkom stilu kao najvažnija i najzanimljivija crkva u cijeloj Slavoniji. Papa Ivan XXIII. rekao je da je to najljepša crkva na području između Venecije i Konstantinopola. Ona je također najveća i najviša na širem području – toranj je visok 84 m, a kupola 59 m. Vrlo je zanimljiva i *Osječka katedrala*, crkva sv. Ilije u Meraji, u Vinkovcima, sv. Antun Padovanski u Našicama, sv. Ivan Kapistran u Ilok u malo crkva sv. Petra i Pavla u Topolju u Baranji koju je izgradio slavni general Eugen Savojski u spomen na oslobođenje zemlje od Osmanskog carstva.

Najistočniji hrvatski grad Ilok poznat je po svojoj **tvrđavi** i **vinskim podrumima**, kao i obližnji Erdut na Dunavu s jednom od *najvećih vinskih bačava na svijetu*¹. Pokraj Dunava nalazi se *baranjsko vinsko područje* s poznatim podrumima sagrađenima na pješčanim obroncima u selima Zmajevac i Suza. Među mnogim očuvanim **dvorcima** u Slavoniji najatraktivniji su oni u malim gradovima Donjem Miholjcu, Našicama i Valpovu u zapadnom dijelu, *dvorac Eltz* u Vukovaru te *dvorci* u Bilju i Tikvešu pokraj Kopačkog rita u Baranji. Županja na rijeci Savi poznata je po svom jedinstvenom graničarskom čardaku.

Bogata **etnološka baština** predstavlja se na *tradicionalnim svečanostima* diljem regije. Najvažnije i najpoznatije su Vinkovačke jeseni i Đakovački vezovi. Đakovo je poznato i po najjačoj tradiciji konjogojsztva u Hrvatskoj, što se osobito odnosi na lipianice. U malom gradu Otoku nalazi se jedinstveni spomenik suvara – stari mlin na konjski pogon. Nedavna povijest najprisutnija je u hrvatskom gradu-heroju Vukovaru, s muzejom na stratištu Ovčara te memorijalnim grobljem. Tu su i važni spomenici iz Drugog svjetskog rata – najatraktivniji je jedinstveni monumentalni spomenik Crvenoj armiji u Batini na vrlo atraktivnom mjestu s pogledom na rijeku Dunav.

---

¹ Hrastova bačva od 75.000 litara; u Guinnessovoj knjizi rekorda

2. Ekonomika aktivnosti turističkog sektora

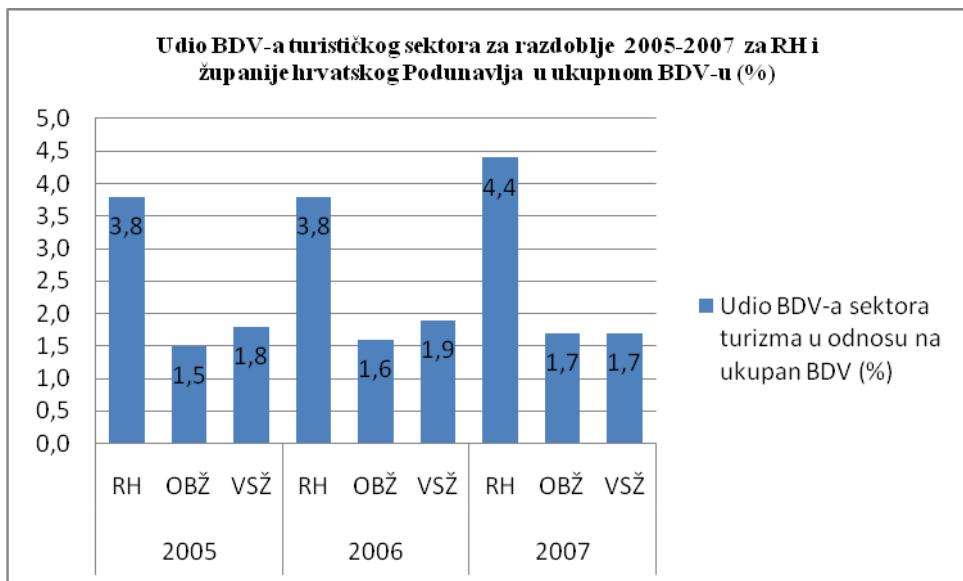
Turistička djelatnost (smještaj, priprema i posluživanje hrane) Podunavlja ostvarila je 3,4% hrvatske bruto dodane vrijednosti u 2007. U usporedbi s 2005., bruto dodana vrijednost ovog sektora povećala se u apsolutnom pogledu za 67,8% (s 242 mil. HRK u 2005. na 406 mil. HRK u 2007.), ali u relativnom pogledu udio turističkog sektora Podunavlja u hrvatskoj bruto dodanoj vrijednosti nije premašio 3,7% (2006.).

Dok je udio turizma u cijelokupnoj hrvatskoj bruto dodanoj vrijednosti u 2007. iznosio 4,4%, u Podunavlju je situacija posve drugačija. Naime, u obje županije Podunavlja udio turističkog sektora iznosio je 1,7% u 2007.

Prema podacima o poslovnim subjektima² u 2009., turistički sektor uprihodio je 292,5 mil. HRK ili 0,9% od ukupnih prihoda područja, uključivao 173 tvrtke ili 3,8% ukupnih tvrtki područja i zapošljavao 1533 osobe ili 2,5% ukupno zaposlenih na području. Na državnoj je razini udio turističkog sektora u ukupnim prihodima u Hrvatskoj za 2009. iznosio 2,04%. U Podunavlju se broj tvrtki u turističkom sektoru povećao za 4,2% u 2009./2008. zbog povećanja u Osječko-baranjskoj županiji, što je gotovo dvostruko veći broj od državnog povećanja od 2,2%.

Slika u nastavku daje pregled sudjelovanja turističkog sektora u ostvarivanju bruto dodane vrijednosti za Hrvatsku i županije Podunavlja za 2005.-2007.

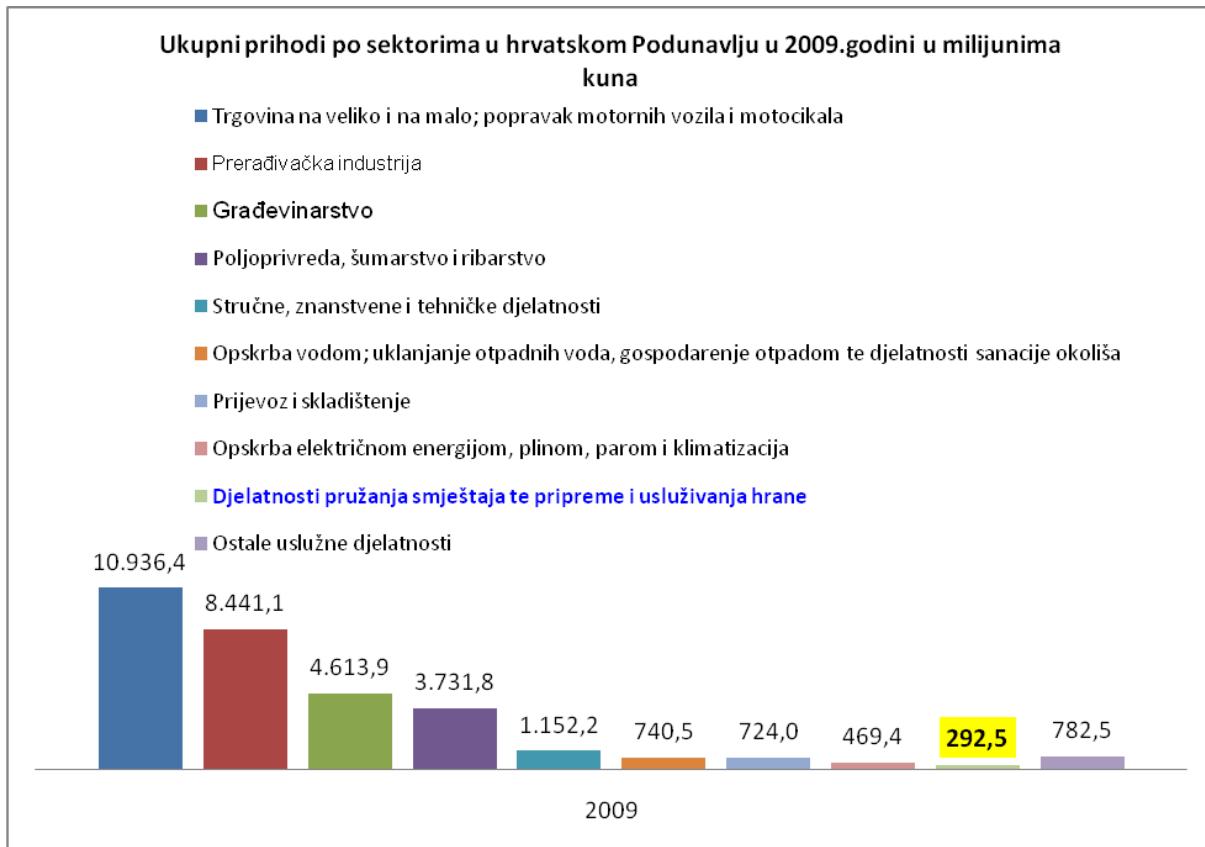
Slika 3. Udio turističkog sektora u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti za Hrvatsku i županije u Podunavlju za 2005.-2007. (u %)

² Hrvatska gospodarska komora, Osijek

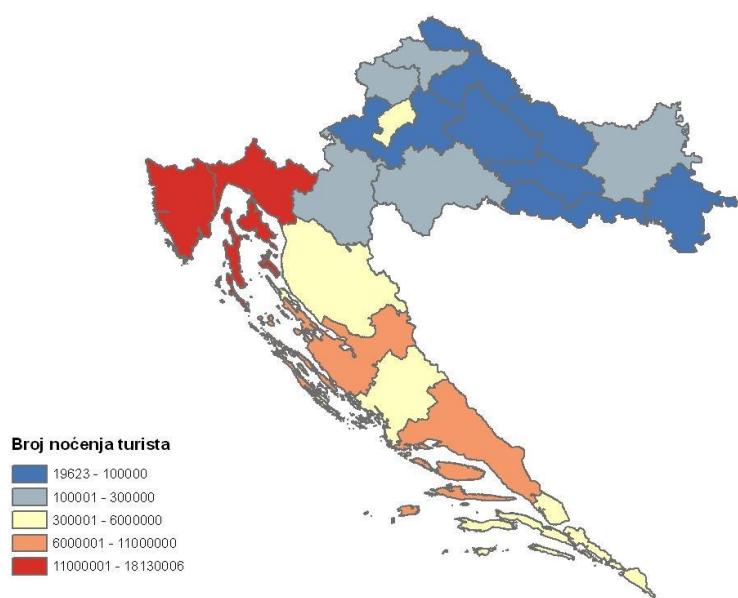
Slika u nastavku prikazuje prihod koji su ostvarili sektori djelatnosti za 2009.

Slika 4. Prihod koji su ostvarila poduzeća u odabranim sektorima djelatnosti u Podunavlju s posebnim osvrtom na turizam (smještaj, priprema i posluživanje hrane) u 2009. u milijunima HRK

Hrvatsko je Podunavlje jedno od najnerazvijenijih dijelova Hrvatske u pogledu turizma, sa svega 0,47% od ukupnih noćenja i 0,13% noćenja stranih gostiju. Ukupni broj noćenja iznosio je 265.455 u 2009., od kojeg je 187.422 ostvareno u Osječko-baranjskoj, a 78.033 u Vukovarsko-srijemskoj županiji. U relativnim brojkama noćenja u Osječko-baranjskoj županiji iznose 70,6% ukupnih noćenja u Podunavlju. U 2006. godini ukupni broj noćenja iznosio je 230.304, od kojeg je 163.363 ostvareno u Osječko-baranjskoj, a 66.941 u Vukovarsko-srijemskoj županiji. To predstavlja 15-postotno povećanje u turizmu u zadnje tri godine u usporedbi sa svega 6% u Hrvatskoj, što je veoma dobro s obzirom na trenutnu krizu te pokazuje sve veću važnost turizma na ovom području.

Slika 5. Hrvatske županije u pogledu noćenja turista u 2009.

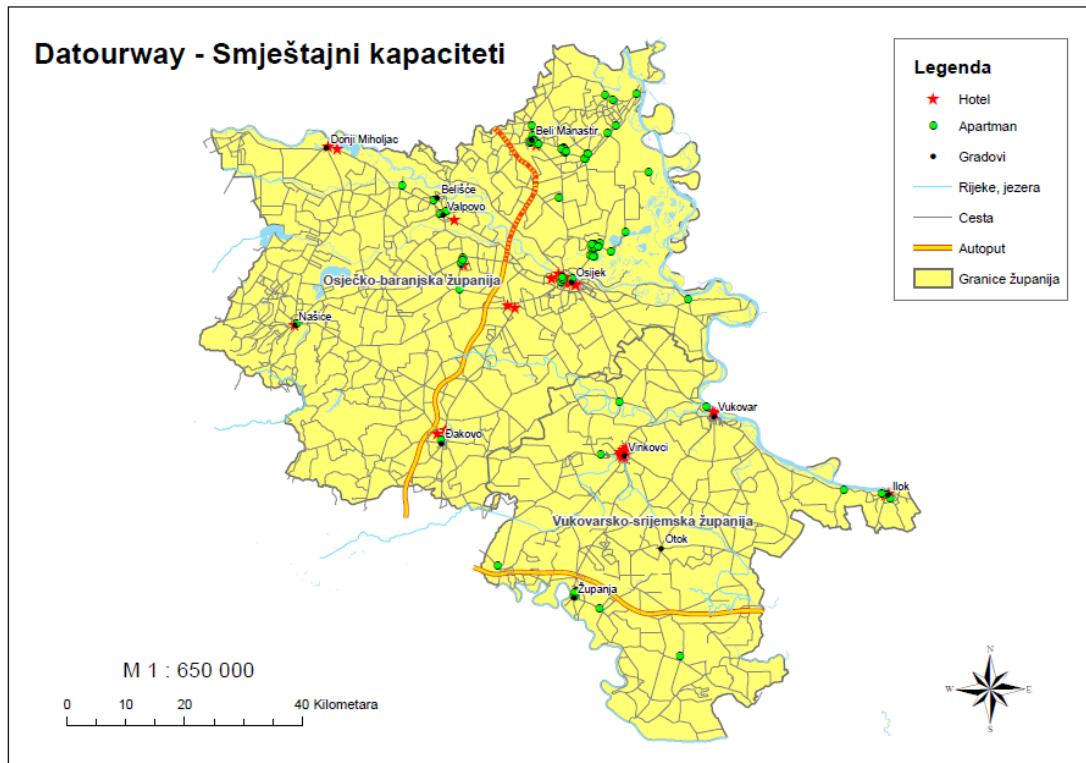

Većina turističkih aktivnosti odvija se u velikim gradovima i temelji se na **poslovnom turizmu**. Tako je Osijek najposjećenije odredište s 96.209 noćenja u 2009., a slijede ga Vinkovci s 49.696 noćenja. Preko 10.000 noćenja ostvareno je i u gradu Vukovaru (21.567 noćenja), Valpovu (13.810), Đakovu (10.583) i Našicama (10.147 noćenja). Jedini **turistički kompleks** koji nije povezan s gradovima jest Bizovac kao jedine toplice na tom području s 28.017 noćenja.

Smještaj na ovom području tako se temelji na hotelima, za razliku od obalne Hrvatske koja je mnogo više orijentirana na drugu vrstu smještaja poput apartmana ili kampova. Na cijelom je području bilo 3330 ležaja u 2009., od kojih je 2415 popunjeno u Osječko-baranjskoj (72,5%), a 915 u Vukovarsko-srijemskoj županiji (27,5%). Većina ležaja otpada na hotele (ukupno 2317 ili 69,6%), 327 ili 9,8% na druge oblike sličnih objekata (pansiona, svratišta, gostinjskih kuća, lovačkih kuća), a preostalih 686 ili 20,6% većinom na apartmane.

Od ukupno 29 hotela 7 ih ima četiri zvjezdice, a 14 tri zvjezdice, s najvećom koncentracijom u Osijeku s ukupno 9 hotela od kojih 3 imaju četiri zvjezdice, a 4 tri zvjezdice.

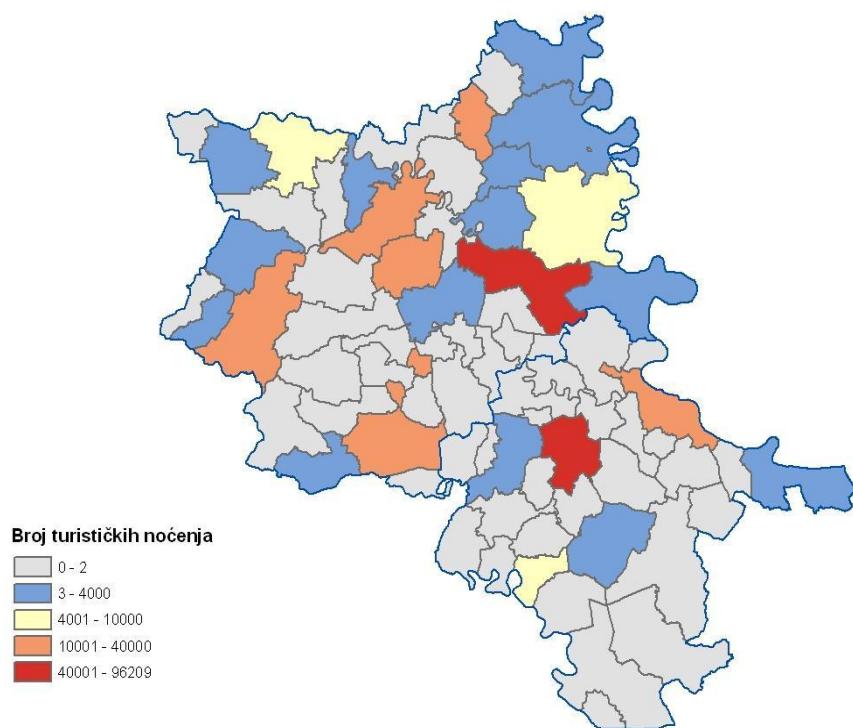
Slika 6. Smještajni kapaciteti u hrvatskom Podunavlju

U Podunavlju se nalazi preko 30 marketinških organizacija za turistička odredišta (turističke agencije), od koji samo nekoliko prodaje turističke proizvode tipične za ovo područje.

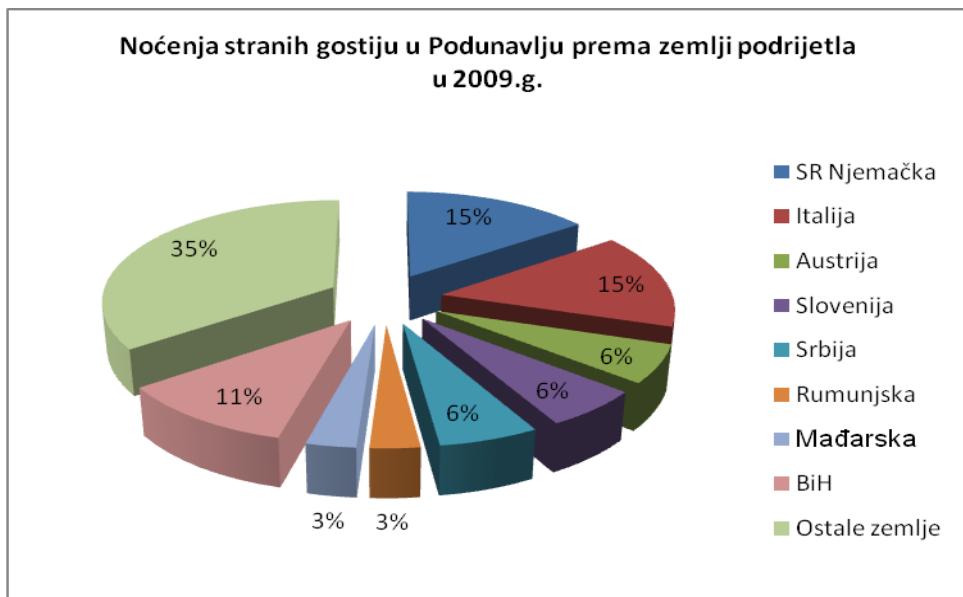
U Podunavlju se nalazi preko 50 registriranih restorana, koncentriranih uglavnom u većim gradovima (Osijek, Vukovar, Vinkovci).

Slika 7. Gradovi i općine u hrvatskom Podunavlju s obzirom na broj turističkih noćenja u 2009.

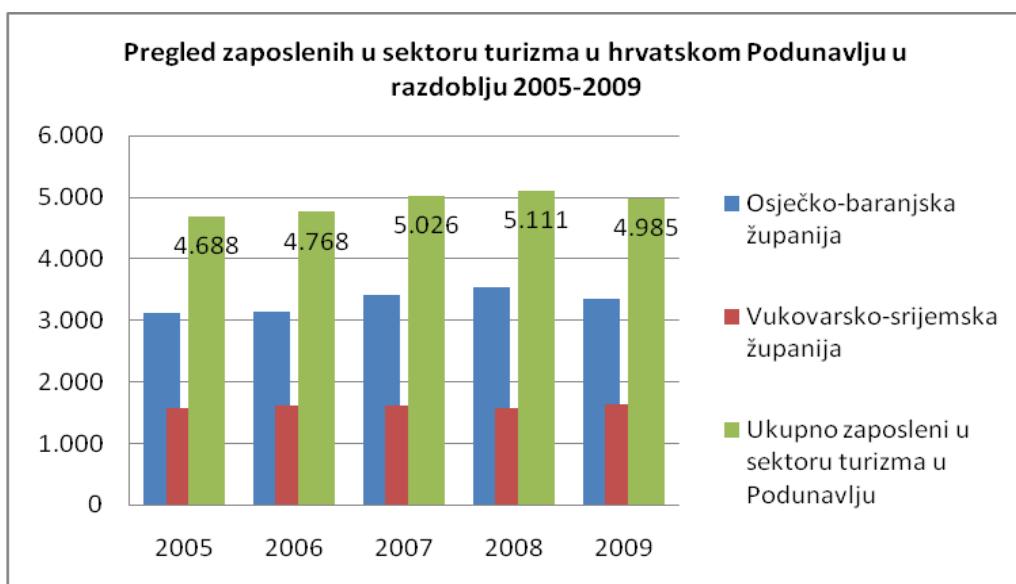
Gosti na ovom području pretežno su domaći (ukupno 75%), što se u potpunosti razlikuje od obalne Hrvatske kamo većina gostiju dolazi iz inozemstva (ukupno 90% u cijeloj Hrvatskoj). Razlog je spomenuta orijentacija na poslovni turizam i toplice koji tradicionalno privlače uglavnom domaće tržište. Od ukupno 67.117 noćenja stranih gostiju, 10.281 je iz Njemačke, 9942 iz Italije, 6956 iz Bosne i Hercegovine, 4206 iz Austrije, 4019 iz Slovenije, 3949 iz Srbije, 2178 iz Rumunjske i 1931 iz Mađarske. Slika u nastavku prikazuje noćenja stranih gostiju po zemljama porijekla u 2009.

Slika 8. Noćenja stranih gostiju prema zemlji podrijetla u 2009.

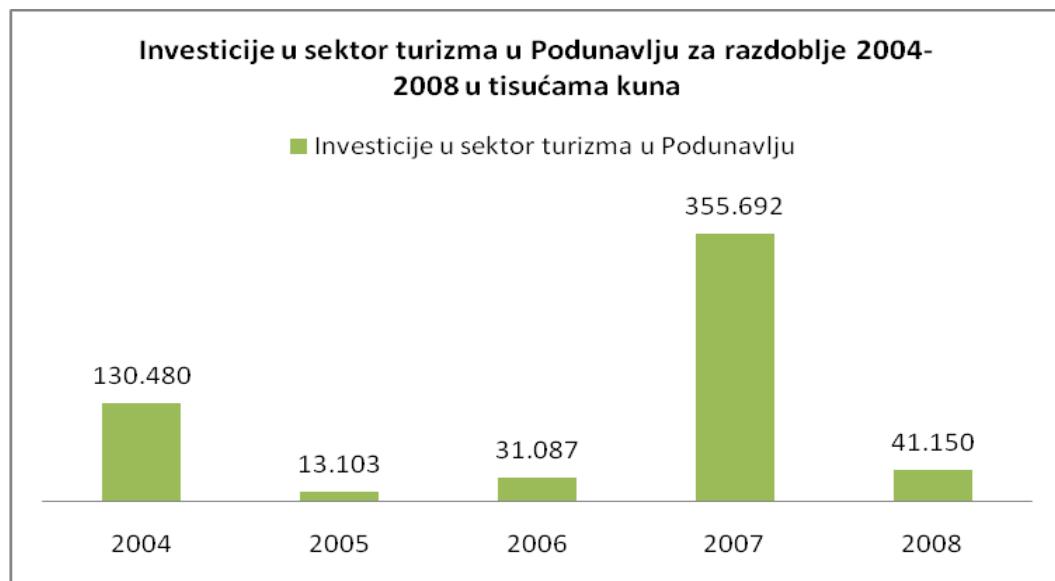
Turistički sektor u Podunavlju zapošljavao je 4.985 ljudi krajem 2009. ili 3,8% od ukupnog broja zaposlenih na ovom području. Broj zaposlenih u turističkom sektoru u Podunavlju predstavlja 6,6% ukupno zaposlenih u turizmu na državnoj razini (75.113 osoba). Slika u nastavku prikazuje zaposlenost u turističkom sektoru u Podunavlju u razdoblju od 2005. do 2009. Od ukupnog broja zaposlenih u Podunavlju 67,2% se odnosi na Osječko-baranjsku županiju.

Slika 9. Pregled zaposlenih u turističkom sektoru u Podunavlju za razdoblje 2005.-2009.

U razdoblju između 2004.-2008. ulaganja u turistički sektor u Podunavlju iznosila su 571,5 mil. HRK ili 2,5% ukupnih ulaganja u osnovna sredstva gospodarstva na području. Ova ulaganja predstavljaju 74% ukupnih ulaganja u turizam u usporedbi s NUTS 2 (panonska regija) i 3,3% u usporedbi s ulaganjima u turistički sektor na državnoj razini. Od ukupnih ulaganja u turistički sektor u Podunavlju u istom razdoblju ulaganja Vukovarsko-srijemske županije iznosila su 65,8%, a ulaganja Osječko-baranjske županije 34,2%. Slika u nastavku daje pregled ulaganja u turistički sektor za razdoblje od 2004. do 2008

Slika 10. Ulaganja u turistički sektor u Podunavlju za 2004.-2008. u '000 HR

Tablica u nastavku sažetak je odabranih podataka o turističkom sektoru u Podunavlju.

Tablica 2. Pregled smještaja, noćenja, turista/gostiju, poslovanja i zaposlenosti u turističkom sektoru u Podunavlju u 2009.

Područje	Smještaj (ležaji)	Noćenja		Turisti/gosti		Tvrte (d.o.o.)*	Zaposleni**
		Ukupno	Stranci	Ukupno	Stranci		
Osječko-baranjska županija	2.415	187.422	47.681	78.382	19.512	143	3.351
Vukovarsko-srijemska županija	915	78.033	19.436	33.828	8.391	30	1.634
Podunavlje	3.330	265.455	67.117	112.210	27.903	173	4.985

Izvor: Državni zavod za statistiku; Hrvatska gospodarska komora, Osijek

*Napomena: Broj zaposlenih odnosi se na sva poduzeća u turističkom sektoru uključujući mikropoduzeća

**Napomena: Broj tvrtki uključuje samo društva s ograničenom odgovornošću bez mikropoduzeća

Organizacija turizma na ovom području temelji se na ustroju koji je izradila Hrvatska turistička zajednica. Prema tom ustroju Osječko-baranjska i Vukovarsko-srijemska županija nalaze se u sklopu turističke regije Slavonije zajedno s Brodsko-posavskom, Požeško-slavonskom i Virovitičko-podravskom županijom kao dijelovima povijesne regije Slavonije. Trenutačno nema prave organizacije na toj razini pa turizam na regionalnoj razini vode dvije županijske turističke organizacije u Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji.

Lokalne turističke organizacije postoje u sedam gradova u Osječko-baranjskoj županiji (Beli Manastir, Belišće, Donji Miholjac, Đakovo, Našice, Osijek i Valpovo) i u pet gradova u Vukovarsko-srijemskoj županiji (Ilok, Otok, Vinkovci, Vukovar i Županja). Turističke organizacije u gradu Osijeku osim lokacija u središtu grada imaju i dva dodijeljena turistička informacijska centra na Tvrđi i Gornjem Gradu.

Općinska turistička organizacija nalazi se u svega pet turistički važnijih općina – Bizovačkim toplicama, Erdutu na Dunavu (centar je u svetištu Aljmaš), općini Nijemci u Vukovarsko-srijemskoj županiji i dvjema općinama u hrvatskoj Baranji - Bilju kao općini u kojoj se nalazi veći dio Parka prirode Kopački rit i općini Draž. U Baranji se nalazi i specifična turistička organizacija za cijelu mikroregiju Baranje koja je smještena u Zmajevcu u općini Kneževi Vinogradi, tako da se u Belom Manastiru kao glavnom gradu Baranje nalazi samo turistički informacijski centar. Na taj način lokalne turističke organizacije postoje u šest od osam administrativnih cjelina koje sudjeluju na Dunavu – dva grada, Vukovar i Ilok, i četiri općine, Draž, Kneževi Vinogradi, Bilje i Erdut. Nisu pokrivene samo općine Borovo i Lovas u Vukovarsko-srijemskoj županiji, od kojih svaka ima tek jedno naselje na Dunavu.